

KUTLUGHANLI HANEDANLIĞI'NDA TERKENLİK

Sefer SOLMAZ* - Pınar SERTKAYA**

Özet

XIII. ve XIV. yüzyıllar arasında İran'da hüküm sürmüş olan Kutlughanlı Hanedanlığı, tarihte diğer Müslüman devletler içerisinde farklı bir yer teşkil eder. Bu devlet, Barak Hacıp zamanında Müslümanlığı kabul etmiş ve kuruluş sürecini yine bu sırada tamamlamıştır. Barak'ın hanedanlık üzerindeki en büyük fonksiyonu tek oğlu dururken, kendisine damat edindiği yeğeni Kutbüddin Muhammed dolayısıyla kızı Terken Hatun'un iktidarlığına ön ayak olmasıdır. Böylece Barak, tarihte ve hanedanlıkta benzeri görülmemiş bir yeniliği başlatmış oldu. Kadın egemenliğine taraf olan Hanedanlık, Kutbüddin Muhammed'in ölümünden sonra Terken Hatun'un iktidarlığını kabulde hiçbir şekilde zorluk göstermedi. Onun yirmi beş yıllık saltanatı, olaylar karşısındaki soğukkanlı tavrı ve şartlara uygun akılcı politikalarının bir sonucudur. Bu çalışmada öncelikle kadınların tarihsel süreçteki etkisinden yola çıkarak Kutlughanlı Hanedanı'nın kuruluşu ve Kutluk Terken Hatun'un tarih sahnesine çıkışı anlatılacaktır. Daha sonra da Terken Hatun'un taht için verdiği amansız mücadeleleri, bunun hanlık üzerindeki olumlu ve olumsuz etkisi ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler

Kutlughan, Barak, Hacıp, Kutbüddin Muhammed, Terken.

TERKENLİK IN THE DYNASTY OF KUTLUGHAN

Abstract

The dynasty of Kutlughan which prevailed in Iran between the 13th and 14th century, constitutes a different place among the other Muslim countries. This state accepted Islam during Barak Hacıp time and also completed its establishment in this period. The most significant function of Barak over the dynasty is paving the way to the domination of his daughter Terken Hatun by means of allowing her marriage with his niece Kutbüddin Muhammed although his son is waiting for the throne. Thus, Barak started a unique innovation in history and the dynasty. The Dynasty which supported to female domination didn't create any difficulties to accept the domination of Terken Hatun after the death of Kutbüddin Muhammed. Her domination of 25 years based on calmness and the ability of creating rationalist politics. And in this article, the establishment of Kutlughan dynasty and how Kutluk Terken is important for the history will be stated considering the roles of the women during the history. Then struggles of Kutluk Terken Hatun for domination and the positive and negative effects on domination will be underlined.

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi. ssolmaz@selcu.edu.tr

** Öğretmen. pinar_sertkaya_ank@hotmail.com

Key Words

Kutlughan, Barak, Hacip, Kutb al din, Mohammad, Terken.

GİRİŞ

Türk devletlerinde kadınlar hayatın her safhasında mühim bir mevkiye sahip olmuşlardır. Özellikle zaman içerisinde kazandıkları vasıflarla Türk-İslam kadınları siyasi sahada büyük ölçüde rol oynamak imkânını bulmuşlardır. Bunlar içerisinde en önemlisi “Terken” unvanına sahip hanım sultanlardır.

Kaşgarlı Mahmut bu unvanı, vilayet üzerine vali olan kimseye karşı hakanların aytaşı ve “kendisine itaat edilen”¹ diye açıklar. Gerçekten de bu unvan sahibi hanım sultanların yetiştiriliş amaçları tamamen siyasi bir boyuttadır. Küçük yaşta özel bir eğitimi geçen bu prensesler, daha çok devletlerarası siyasi ilişkileri geliştirmek uğruna evliliklere teşvik edilmiştir. Bu evliliklerden sonra sahip oldukları güçleri zaman içerisinde artmış ve devlet içerisinde tehlikeli bir unsur olarak yer almışlardır. Ancak çoğu zaman onların bu tehlikesi göz ardı edilmiş ve haklarında herhangi bir tedbire başvurulmamıştır.

İlk defa Uygurlar zamanında (744-1335) kullanılmış olan “Terken” unvanı, en fazla Karahanlılar, Harezmsaşlar, Selçuklular ve Kutlughanlılar zamanında karşımıza çıkmaktadır. Hayatlarının her döneminde aktif olan bu hanım sultanlar, analık görevlerinin dışında devletin sosyal ve siyasal bünyesinde son derece etkili olmuşlardır. Taht uğruna hiç olmadık kişilerle yaptıkları ittifaklar ve giriştikleri büyük mücadeleler onların tarih içerisinde olumsuz bir şekilde anılmasına neden olmuştur. Buna karşın terkenlerin son derece yararlı faaliyetleri de göz ardı edilmemelidir. Onlar, hayır ve hasenat işleri ile de mutlaka ilgilenmiş ve bu tür konuları asla ihmal etmemişlerdir. Ayrıca eşleri olan sultanlarını en zor anlarında yalnız bırakmayarak sadık kadın modelini temsil eden terkenlere de rastlamaktayız. Bunlar arasında Kutlughan Hanedanlığı’nı bir nevi yıkılmaktan kurtaran Kutluk Terken Hatun, güçlü kadın lider örneğini temsil eden önemli isimlerden birisidir.

I. KUTLUGHANLI HANEDANI

Kutlughan Hanedanı’nın Kuruluşu

“Kutlughan Hanedanı, XIII. ve XIV. yüzyıllar arasında, İran’da büyük Deşti Lut Çölü’nün güneybatısında bulunan Kirman’da saltanat sürdürdüler”². Puta tapan Karahıtaylar’ın eski emirlerinden Barak Hacıp³, Karahıtay hükümdarı Gürhan’ın hacibi idi. Karahıtaylar’ın ortadan kaldırılması üzerine daha önce elçi olarak gönderildiği Harezmsaş Alaüddin Muhammed’in hizmetine girdi. İşte bu sıralarda Cüveyni’nin ve kaynakların bildirdiğine göre Barak Hacıp yalnız değildi. Barak Hacıp’in yanında kardeşi Hamid Bur da bulunuyordu. Hatta Sultan Alaüddin’e saygıları ve hizmetleri dolayısıyla Hamid Bur emirliğe, Barak da hacipliğe yük-

¹ Aktaran: Ömer Soner Hunkan, “Ortaçağda Kadın”, *Türk Hakanlığı’nda (Karahanlılar) Kadın*, (Ed: Altan Çetin), Lotus Yay, Ankara Mart 2011, s. 376.

² Bahriye Üçok, *İslam Devletlerinde Kadın Hükümdarlar*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1965, s.115.

³ Hacıp: Saray teşkilatında hükümdardan, devlet teşkilatında ise vezirden sonra gelen en büyük makam sahibi olan kişilere verilen bir isimdir. (Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi (Alp Arslan ve Zamanı)*, III, 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2001, s.91).

selmiştir. Sultan, Maverâünnehir'e giderken Hamid Bur'u birkaç bin adamla yönetici olarak Buhara'da bırakmıştır. Barak ise, Sultan Alaüddin'in ölümünden sonra Irak'ta yöneticilik yapan oğlu Gıyaseddin'in hizmetine girmiştir. Hatta Sultan Gıyaseddin onu İsfahan valiliğine tayin etmiştir (1221)⁴.

Harezmşah Devleti tarafından önemli görevlere getirilen Barak, Sultan Alaüddin ve özellikle valide Terken Hatun'un faaliyetleri dolayısıyla devlet bünyesinin zayıflaması bunlara ek olarak bu dönemde genişleyen Moğol istilalarından faydalanmış olacak ki İsfahan'da valilik görevine getirilmesinin ardından bir yıl sonra yani 619/1222'de Kirman'a hâkim oldu.

Barak, Kirman'da devletini kurarken akılcı bir politika takip etmiştir. Harezmşah ve Moğol mücadelesinin şiddetli yaşandığı bu dönemlerde her iki devletle de iyi geçinme politikasına önem vermiştir. Barak, önceleri Harezmşah Devleti'ne tabii idi. O sıralarda Sultan Celalü'd-din'in Hindistan'a gitmekte olduğu haberi aldı. Barak onu karşılamak için önce hediyelerle birlikte adamlar gönderdi. Daha sonra kendisi de onu karşılamaya gitti. Yanında götürdüğü kızını Sultan Celalü'd-dinle evlendirerek durumunu sağlamlaştırmak istedi⁵. Böylece Barak, yeni kurduğu devletini ayakta tutabilmek için Harezmşah Devleti ile siyasi bir evlilik gerçekleştirmiş oldu. Ancak Moğol tehlikesinin gittikçe artması ve hatta Sultan Celalü'd-din'in bile Moğol istilasından kaçması üzerine Barak, Harezmşah Devleti ile kurduğu ilişkiden vazgeçti. Moğollar'a tabi oldu ve onları Harezmşahlar'a karşı tahrik etti. Harezmşahlarla olduğu gibi Moğollarla da akrabalık kurdu. Kızı Sevinç Terken'i Cengiz Han'ın oğlu Çağatay'a vermiş, kendisi de ağabeyi Celalü'd-din Harezmşah ile anlaşmazlığa düşen Gıyaseddin Pirşah'ı Kirman'a davet edip annesiyle evlenmiştir (1228). Bir süre sonra Gıyaseddin ile annesinin kendisini zehirlemeyi planladıklarını öğrenince ikisini de öldürtmüştür⁶.

Böylece Barak, devletini kurduktan sonra gücünü arttırmaya çalıştı. O, dış politikada devletlerle iyi ilişkiler kurma yoluna gitti ve diplomatik gücünü arttırmaya çalıştı. İçeride ise, askeri gücünü geliştirmeye önem verdi. Bunları yaparken de Abbasi Halifesiyle ilişkilerini geliştirmeyi ihmal etmemiştir. O, böylece komşu devletlerdeki Müslümanların desteğini alacak ve onların nezdinde büyük bir prestij elde edecek ve devletini, dolayısıyla sultanlığını halifeye onaylatmış olacaktır.

Burada Kutlughanlılar ismi üzerinde durmak gerekmektedir. Kaynaklar, Barak'ın devleti kurduğunda Moğollarla yaptığı akrabalık ilişkisi çerçevesinde, yani kızlarından Sevinç Terken'i Cengiz Han'ın oğlu Çağatay'a verdiği sıralarda "Kutluk Han" unvanını aldığına⁷ dair hemfikirlerdir. Buna karşın Cüveyni, Barak'a

⁴ Alaaddin Ata Melik Cüveyni, *Tarih-i Cihangüşa*, (Çev: Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1998, s.389; Ahmed Taşağül, "Kutluğhanlılar", *DA*, 26, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2002, s.492-493.

⁵ Berthold Spuler, *İran Moğolları Tarihi*, (çev. Cemal Köprülü), Ankara Türk Tarih Kurumu Yay., 1987, s. 173; Fatima Memissi, *Hanım Sultanlar (İslam Devletlerinde Kadın Hükümdarlar)*, (çev. M. Ali Kayabol/ Filiz Nayır), Birinci Baskı, İstanbul 1992, s. 69; Cüveyni, age., s. 390; Taşağül, agm., s. 493.

⁶ Spuler, aynı yer; Memissi, aynı yer; Cüveyni, age., s. 391; Taşağül, aynı yer.

⁷ Üçok, aynı yer; Spuler, aynı yer; Memissi, aynı yer; Taşağül, aynı yer.

“Kutlug Han” unvanının Harezmsah Devleti’nin hizmetine girdiği sıralarda Sultan Gıyaseddin tarafından verildiğini kaydeder⁸. Muhtemelen Barak, Moğol gücünden endişe duymuş ve yaptığı siyasi evlilikler yoluyla devletin ismini böylelikle elde etmiş oldu. Her Müslüman devlette olduğu gibi, yeni kurulan bir devletin onayının Abbasi Halifesi’nden geçmesi o dönemlerde önemliydi. Barak da, Abbasi Halifesi’ne elçi gönderip Müslüman olduğunu ve kendisine itaat arz ettiğini bildirdi. Bu yüzden de “Sultan” unvanıyla şereflendirilmeyi istedi. Halife, onun bu isteğini kabul ederek ona “Kutlug Sultan” unvanını verdi⁹. Böylece Barak Hacıp, yeni kurduğu devletini İslam dünyasının dini lideri Abbasi Halifesi’ne onaylatmış ve “Sultan” unvanını da alarak Kirman’ın tek hâkiminin kendisi olduğunu da tasdik ettirmiş oldu. Barak’ın kurduğu hanedan bu sebeple “Kutlughanlılar” diye anılmıştır.

“Moğol ordularının öncü birliğinin komutanı Tayir Bahadur’un Sistan’ı¹⁰ kuşatırken Barak’a elçi gönderip ondan boyun eğmesini ve yardıma koşmasını isteyinceye kadar Barak Hacıp’in gücü günden güne arttı ve askerlerin sayısı çoğaldı”¹¹. Barak Hacıp, son derece akıllı ve dirayetli bir insan olduğu için artık gücünün ve kudretinin Cengiz Han’ın eline geçmiş olduğunu çok iyi biliyordu. O, Moğollar’ın teklifini kabul etmediği takdirde başına gelecek olan felaketi tahmin etmiş olmalıdır.

Barak Hacıp, Moğollar’ın bu teklifine tevazu göstererek “Siz zahmet edip buraya gelmeseniz de ben tek başıma Sistan meselesini hallederim. Fakat yaşım ileri olduğu için hareket kabiliyetimi büyük ölçüde kaybettim. Onun için yerime oğlumun gönderiyorum” diye haber gönderdi. Sözüne yerine getirmek için 632/1235 yılında oğlu Rükneddin Hoca Mübarek’i Kağan’a gönderdi”¹².

Gerçekten de Barak Hacıp, 1235’te Sistan’ı zapt etmeye çalışan Moğol ordusuna yardım etmeye çalışırken aynı yıl hayatını kaybetti¹³. Kaynaklar Barak’ın ölüm tarihi hakkında fikir birliği oluşturamamışsa da bunların başlıcaları 1234 tarihini göstermektedir¹⁴. Onun ölümünden sonra Kutlughan Hanedanı’nda yeni bir dönem başlamış, Barak’ın oğlu Rükneddin Hoca Mübarek’le yeğeni ve aynı zamanda damadı Kutbüddin Muhammed arasında taht kavgaları yaşanmış hatta hanedanın prensesleri devlet üzerinde etkili olmuşlardır. Kaynaklar Barak’ın Kutlughan Hanedanı için vazgeçilmez bir kişilik ve dirayetli bir devlet adamı olduğu konusunda hemfikirdirler. O, on üç yıllık saltanatı boyunca takip ettiği akılcı poli-

⁸ Cüveyni, age., s. 389.

⁹ Üçok, aynı yer; Spuler, aynı yer; Mernissi, aynı yer; Cüveyni, aynı yer; Taşağıl, aynı yer.

¹⁰ İran ile Afganistan arasındaki hudut bölgesidir. (V. F. Büchner, “Sistan”, *IA*, 10, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., Eskişehir 2001, s. 715).

¹¹ Cüveyni, age., s. 391; Taşağıl, aynı yer.

¹² Cüveyni, age., s. 391–392.

¹³ Yılmaz Öztuna, “Kutluğ-Hanlar veya Kirman Karahitayları”, *Türk Ansiklopedisi*, XXII, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., Ankara 1975, s.392; Cüveyni, age., s. 392; Taşağıl, aynı yer.

¹⁴ Üçok, aynı yer; Mernissi, age., s. 70.

tikalاریyla devletinin gücüne güç katmıştır. Ölümünden sonra devlet bir fetret dönemi yaşamıştır.

II. KUTBÜDDİN MUHAMMED'İN ZEVCESİ KUTLUK TERKEN HATUN Kutluk Terken Hatun'un Tarih Sahnesine Çıkışı

Barak Hacib'in ölümünden sonra oğlu Rükneddin ve yeğeni aynı zamanda damadı Kutbüddin Muhammed arasında taht kavgalarının yaşandığını daha önce de belirtmiştik. Barak Hacib'in Moğollar'ın Sistan'ı zaptı meselesinde yardım teklifini geri çevirmeyip kendisinin gidememesi üzerine oğlu Rükneddin'i gönderdiğini biliyoruz. Rükneddin'in Barak Hacib'in tek oğlu oluşu ve babasının zamanında önemli hizmetler yapmış olması dolayısıyla kendisini Kirman tahtının tek ve yegâne hâkimi saymıştır. Ancak Barak daha hayatta iken dört kızından biri olan Han Terken'i¹⁵ yeğeni Kutbüddin Muhammed ile evlendirmiştir. Böylece o, daha hayatta iken kendisinden sonraki taht kavgalarına zemin hazırlamıştır.

Barak Hacib'in, tek oğlu Rükneddin dururken yeğeni Kutbüddin'i veliaht tayin etmesi dikkat çekicidir. Kutbüddin'in veliaht seçilmesinde birtakım etkenler rol oynamıştır. Bunlardan ilki Kutbüddin'in Barak Hacib'in çok sevdiği kardeşi Karahıtaylar'ın reislerinden Hamitbur veya Cin Timur Tayangu'nun oğlu oluşudur. Ayrıca yeğenine kendi kızı Han Terken'i vererek damat edinmiş olması, Moğol Kağanı'na olan bağlılığının da bunda büyük etkisi olmuş olmalıdır. Böylece Rükneddin ve Kutbüddin Muhammed arasında taht mücadeleleri başlamış oldu. Kutlughan Hanedanı bu dönemlerde Moğol Kağanı'na bağlı olduğu için Kirman tahtına çıkacak olan kişinin belirlenmesinde Kağan'ın etkili olduğunu dikkatten kaçırmamak gerekir.

Moğol kuvvetlerinin Sistan'ı kuşatırken Barak Hacib'ten yardıma koşmasının istendiğini daha önce de belirtmiştik. Hatta Barak, yaşının ilerlemiş olduğunu belirterek oğlu Rükneddin'i Moğol Kağanı'na göndermişti. Rükneddin henüz gideceği yere varmadan babasının öldüğünü ve amcasının oğlu Kutbüddin'in başkaldırarak Kirman bölgesini ele geçirdiğini öğrenince büyük bir hızla Kağan'ın huzuruna varmıştır. Kutbüddin, Moğolistan'a çekilmeye mecbur kalmış ve hatta Mahmud Yalvac'ın hizmetine girmiştir. Mengü Kağan zamanında Kutbüddin, Göyük Han'ın seçim işlerinde yararlı hizmetlerde bulunduğundan Kirman'a Sultan ilan edildi (650/1252–3). Bu durum karşısında Rükneddin, tahtı bırakıp kaçmış; Halife'ye, Lur Atabeyleri'ne hatta Mengü'ye başvurmuştur. Sonunda Kutbüddin tarafından öldürülmüştür¹⁶.

650/1252 yılında iktidara gelen Kutbüddin 5 yıl Kirman tahtında Moğollar'a bağlı bir şekilde saltanatlığını sürdürmüştür. O, tahta geçer geçmez ilk olarak Rükneddin'i ortadan kaldırarak sultanlığını sağlamlaştırmıştır. Ülkesinde geniş

¹⁵ Üçok, aynı yer; Öztuna, aynı yer; Mernissi, aynı yer.

¹⁶ Mernissi, aynı yer; Cüveyni, aynı yer; Taşağıl, aynı yer.

güvenlik tedbirleri almış, ardından Celalü'd-din Harezmsah olduğu iddiasıyla ortaya çıkan birinin önderlik ettiği bir isyanı bastırmıştır. Bu sıralarda Sultan'ın Kutluk Terken Hatun ile de evli olduğunu biliyoruz. Kaynaklar Kutbüddin'in 5 yıllık saltanatı sırasındaki başarılarının temeli olarak Kutluk Hatun'u ve özellikle onun tavsiyelerinin büyük etkisi olduğunu belirtmektedir. Sultan Kutbüddin'in bu hanımından "Padişah Hatun" adında bir kızı, diğer karısından da "Soyurgatmış" adında bir oğlu dünyaya gelmiştir¹⁷.

Kutbüddin'in Kirman tahtına geçtiği dönemlerde hanımı Kutluk Terken Hatun'un açık açık olmasa da devlet üzerinde en azından Sultan Kutbüddin üzerinde etkili olduğunu söyleyebiliriz. Sultan Kutbüddin'in tahta geçişiyle birlikte Kutluk Hatun da önemli bir güç elde etmiştir. Sultan, 5 yıllık saltanatı sırasında devletin gücünü arttırmaya çalışırken Kutluk Hatun da boş durmayarak gücünü attırmaya çalışacaktır. Bu hanım sultanın yıldızı Sultan Kutbüddin'in ölümüyle birlikte parlayacak ve tahtın yegane hâkimi olacaktır.

Terken Hatun'un Kirman Tahtına Seçilmesi

"Kutbüddin 655/1257 yılında ölünce Kirman'ın ileri gelenleriyle bazı Moğol beylerinin de hazır bulunduğu bir meclis tarafından, Kutbüddin'in oğlu Haccac'ın yaşının küçük olması sebebiyle hanımı Kutbüddin'in ölümünden sonra Kutluk Terken Hatun'un hükümdarlığı konusunda karar alındı ve onun emir ve hükümlerine boyun eğildi"¹⁸. Böylece Kutluk Hatun, meclisin aldığı karar neticesinde Kirman tahtına oturdu. Türk tarihinde bu olay son derece önemli bir yere sahiptir. Bildiğimiz gibi Türk devletlerinde kadına önem verilir. Kadınlar gerektiğinde devlet üzerinde etkili olabilir ve hakanlar hatunlarıyla savaşa katılabilir. Bahsettiğimiz bu kadınlar içerisinde terken unvanlı hanım sultanlar en önemli ve en tehlikeli olanlardır. Terken hatunların bir bölümü saltanatı ele geçirmeyi emel edinmiştir. Hatta bu uğurda çetin mücadeleler vermişler ve türlü ittifaklar içerisinde bulunmuşlardır. Ancak Kutluk Terken Hatun, saltanatı ele geçirmek için özel bir çaba harcamamış ve devlet meclisinin aldığı bir kararla saltanata hâkim olmuştur.

Kutluk meclisindeki devlet adamlarından birkaçı Kutluk Hatun'un iktidara geçmesine itiraz etmiştir. Bazıları memleketi Sultan'ın çocuklarına bırakıp, bunlar büyüyünceye kadar karısı Kutluk Hatun'un ve damadı Emir Hacı Leşkeri'nin naipliklerini destekleyip, her ikisini Kirman'ın hâkimi saymayı düşünmüştür. Oysa Emir Hacı çok zalim ve sarhoş bir adamdı. Bundan dolayı Kirman sarayının tanınmış ve gözde şahsiyetleri bu haberden hiç hoşlanmadılar ve Hülagu Han'ın yanına gidip hemen o gün yardım dilediler. Kutluk Hatun'un manevi değerlerini Han'a sayıp döktüler. Hülagu Han, ümeranın ricası üzerine Kutluk Hatun'un

¹⁷ Üçok, age., s. 116; Mernissi, aynı yer; Cüveyni, aynı yer; Taşağıl, aynı yer.

¹⁸ Üçok, aynı yer; Mernissi, aynı yer; Taşağıl, aynı yer.

kıymetini anlayıp, yarlıg hükmünü yerine getirdi. Büyük küçük memleket işlerini bu tedbirli Hatun'un eline bıraktı¹⁹.

Böylece Hülagu Han, Kirman'ı onun oğullarına bağışlamış, bunların küçük yaşta bulunmaları yüzünden, Kutluk Hatun'un, çocukların naibesi olarak devlet işlerini yönetmesini, halkın nizam ve asayiş içinde yaşamasını temin vazifesinin ona verilmesini uygun bulmuştu. Böylece Hülagu, aynı zamanda Kutluk Hatun'un Kirman hükümdarlığını tanımış oldu. Hülagu'nun bir hanımın sultanlığını onaylamış olması dikkat çekici bir hadisedir. Hülagu'nun bu şekilde davranmasında Kutluk Hatun'un bir hanım sultana yakışır şekilde davranmış olmasının büyük etkisi olduğu düşüncesindeyiz.

Adaleti ve hayrı seven bu hatun zamanında Kirman halkı çok rahat bir dönem geçirdi. Elinden geldiğince faziletlere hürmet etmeye, hayır müessesese ve binaların arttırılmasına, insaf ve intizamla gayret göstermiş hatta Kirman'ın deniz ve kara ulaşımı belirli bir sisteme oturtulmuştur²⁰. Sağlam iradeli ve güçlü duygulara sahip olan Kutluk Hatun zamanında Kutluk Devleti parlak bir dönem yaşamıştır. Tarihsel süreç içerisinde terkenler daha çok tehlikeli faaliyetleri ile ön plana çıkmış olsalar da Kutluk Hatun sahip olduğu devletini güçlendirmeye çalışmıştır. Elbette ki o da, diğer terken hatunlar gibi ele geçirdiği saltanatı kaybetmemek için amansız mücadelelere girişecektir.

"655/1257'de idareyi eline alan Kutluk Hatun yirmi beş yıl 681/1282'ye kadar saltanat sürdü"²¹. Uzun bir süre idareyi elinde tutan Hatun, o dönemin şartları gereği Moğollarla ilişkisini geliştirmeyi ihmal etmedi. Bunun için de çok iyi bildiği siyasi evlilik yolunu takip etmiş ve bunda da büyük oranda başarılı olmuştur. İşte Kutluk Hatun'un yirmi beş yıllık siyasi hayatı bu başarılı politikalarla geçmiştir.

Terken Hatun'ub Soyü

Kutluk Terken Hatun'un soy kütüğü hakkında kaynakların verdiği bilgiler birbirini tutmamaktadır. Bu hususta kaynaklar üç kısma ayrılmaktadır. Mernissi ve birtakım kaynaklar, Kutluk Hatun'un Barak Hacib'in kızlarından Han Terken olduğunu ve hatta Barak Hacib'in çok sevdiği yeğeni Kutbüddin'e kızını verip onu damat edindiğini bildirmektedir²². Tarih-i Şebenkare ve Tarih-i Güzide'de ise; Kutluk Hatun'un Barak Hacib'in kızı Han Terken olmadığını, Han Terken'in babası hayatta iken Kutbüddin ile evlendiğini, Kirman tahtında olan Kutluk Hatun'un aslında Kutbüddin'in gözdesi ve odalığı olduğunu iddia etmektedir²³. Spuler'e göre de; Kutluk Hatun, Barak Hacib'in karısı idi²⁴.

¹⁹ Mernissi, age., s. 71.

²⁰ Mernissi, age., s. 71-72; Taşağıl, aynı yer.

²¹ Üçok, aynı yer; Öztuna, aynı yer ; Mernissi, age.,s. 82; Taşağıl, aynı yer.

²² Üçok, age., s. 115; Öztuna, aynı yer; Mernissi, age., s. 70.

²³ Aktaran: Mernissi, age., s. 72.

²⁴ Spuler, age., s. 180.

Bir kere elimizdeki kaynakların hiçbirinde Barak Hacib'in sahip olduğu dört kızının adları sayılırken Kutluk Türkan (Terken) adı anılmamıştır. Kutluk'un hanedandan gelen bir isim olduğunu Türkan'ın ise daha önce de bahsettiğimiz gibi aslında "Terken" prenseslere verilen bir isim olduğunu kabul edersek Barak Hacib'in kızlarının hiçbirinin açık açık bu ismi taşıyor olması olağandır. Kutluk Hatun'un gerçekte isminin Han Terken olup olmadığını kesin olarak söyleyemiyoruz. Ancak belirttiğimiz gibi kaynakların birçoğu Kutluk Hatun'u Barak'ın kızlarından Han Terken olarak kabul etmektedir.

Barak'ın yeğeni Kutbüddin ile kızı Han Terken'i evlendirmesi ise şaşılacak bir hadise değildir. Zira daha önce de değindiğimiz gibi Barak Hacib yeğenine çok fazla değer vermiş hatta onu veliaht tayin etmiştir. Kutbüddin'i veliaht olarak düşündüğüne göre ona çok fazla güvenmiş demektir.

Burada ayrı bir iddia üzerinde durulmaktadır. Buna göre Kutluk Hatun, Barak Hacib'in kızı değil de Kutbüddin'in gözdesi ve odalıdır. Ancak bu iddia kabul edilebilecek bir durum değildir. Çünkü bir devlet meclisinin bir odalığı Sultan'ın ölümünden sonra tahtın başına geçirmesi zor bir durumdur. Devlet meclisinin bir hanımı tahta geçirmesi O kadının önemli bir soydan geldiğini göstermektedir. Bu da Kutluk Hatun'un, Barak Hacib'in kızı olduğu bilgisini güçlendirmektedir. Zira Barak Hacib, Kutluk Devleti'ni kuran ve bu devlete önemli hizmetleri olan bir kişidir. Onun soyundan olması dolayısıyla Kutluk Hatun'un başa geçmesi kolay olmuştur. Bu hatunun Barak Hacib'in karısı olduğu iddiası da bizce pek mümkün görülmemektedir.

III. KUTLUK TERKEN HATUN'UN FAALİYETLERİ

Terken Hatun'un Sultan Haccac İle Mücadelesi

Bildiğimiz gibi bu dönemde saltanat resmen Haccac'ın, fiilen Kutluk Terken Hatun'un elindeydi. Buna karşın 655/1257'den sonra Kutluk Hatun, üvey oğlu Sultan Haccac'ın küçük olmasından faydalanarak memleketin her türlü işlerini, kendisi sevk ve idare etmiştir. Başlangıçta her ikisi de birbiriyle iyi geçinmiş öz ana oğul gibi samimi bir hava içinde aynı tahtta devleti yönetmeye çalışmışlardır. Bu iyi ilişkilerde Sultan Haccac'ın küçük yaşta olması ve devlet yönetimi konusunda üvey annesi Kutluk Hatun kadar bilgili olmamasının büyük etkisi vardır. Bu iyi ilişkiler Sultan Haccac'ın büyümesine kadar devam edecek ve Sultan ile Kutluk Hatun'un arası açılacaktır.

Bu dönemde Kutluk Hatun boş durmamış, yaptığı siyasi evlilikler yoluyla İhanlı hanedanıyla çok iyi ilişkiler kurmuştur. Kızı Padişah Hatun'u Hülagu'nun oğlu Abaka Han'la evlendirmiştir. Bu evliliklerin en ilginç yönü gelinin Müslüman, damadın ise Budist olmasıdır. Padişah Hatun, oğlan çocukları arasında erkek gibi yetiştirilmişti. Bu evlilikle 662/1264'te Hülagu tarafından tanınan Kutluk Hatun, "İsmetu'd-Dünya ve'd-Din" unvanını almış, adına camilerde hutbe okut-

muştur²⁵. Bu sırada Çağatay ordusunun ve Barakoğul'un İlhanlı hükümdarı Abaka Han'la savaşa girip İran'ı ellerine geçirmek amacıyla Amu Derya'dan geçtiler. Bunun üzerine, Kutluk Hatun'un Sultan Haccac'ı büyük bir ordu ile damadı Abaka Han'ın ordusuna katılmak için yolladığını görüyoruz²⁶. İlhanlılarla başlangıçta kurulan akrabalık ilişkisi sonraki dönemlerde daha da geliştirilmiştir. Zira Kutluk Hatun'un yardım göndermesi damadı Abaka Han'ın hoşuna gitmiştir. İlişkilerin gelişmesi en fazla Kutluk Hatun'un işine yaramış olmalıdır. Çünkü Kutluk Hatun saltanatı üvey oğlu Haccac ile ortak kullanmaktadır. Haccac'ın küçük yaşta olmasından şimdilik faydalansa da her ne olursa olsun devletlerle diplomatik ilişkilerin geliştirmenin yararlı olacağını düşünmüştür. Gerçekten de öyle olmuş Haccac'ın cahil sayılabilecek kadar küçük yaşta oluşu ve bu yaşın verdiği olumsuz hareketleri hem onun sonunu hazırlayacak hem de üvey annesi Kutluk Hatun'un zamanında kurduğu devletlerarası iyi ilişkilerin yararını görecek ve oğluna karşın gücünü arttıracaktır. Kaynaklar bu ifadelerimizi doğrulayacak önemli bir olaydan bahseder:

"Haccac'ı, güvendiği bazı kimseler Kutluk Hatun'a karşı kışkırtmaya koyuldular. Bir eğlence gecesinde Haccac sarhoş olup birden bire Kutluk Hatun'un bu mecliste raks etmesini emretti. Her zaman ölçülü hareket eden Kutluk Hatun, bundan memnun olmadığı halde, Haccac'ın sarhoş olduğunu, bu halde ona karşı direnmenin doğru olmayacağını anladığından raks etmeye mecbur oldu ve istemeye istemeye birkaç kere kollarını kaldırıp indirerek oynadı. O, eteğini uçururken Haccac'ın adamları şu beyti söylediler:

*"Senin bahtın ve yıldızın genç, ama felek ihtiyardır,
İhtiyarın kendi nöbetini gence vermesi iyidir"*²⁷.

Yaşanan bu olay Haccac'ın henüz devleti yönetebilecek bir yapıya sahip olmadığını, yönlendirmelere açık henüz cahil sayılabilecek bir yaşta olduğunun en güzel göstergesidir. Bildiğimiz gibi Kutluk Devleti'nin saltanatı resmen Haccac'ın fiilen Kutluk Terken Hatun'undur. Yani Sultan hüviyetinde olan kişi Haccac olmasına karşın devlet üzerinde etkili olan esas kişi Kutluk Hatun'dur. Bize göre Kutluk Hatun, bu olayı Haccac'ı ortadan kaldırmak için bahane olarak kabul etmiş olmalıdır. Çünkü daha önce de söylediğimiz gibi üvey oğlu Haccac'ı ortadan kaldırmak gibi bir niyeti vardır. Bu olay da, dönemin ağır başlı hanımı olan ve herkes tarafından bir sultan gibi karşılanan Kutluk Hatun'un gururuna dokunmuş olmalıdır.

Bu olayı unutamayan Kutluk Hatun, damadı Abaka Han'dan yardım istedi. Abaka Han, kaynanası ve Kirman naibesi Kutluk Hatun'a karşı Sultan Haccac'ın bu hafif davranışını hoş görmedi ve şu yolda bir ferman çıkardı: "Bundan böyle Haccac, Kirman işlerinden elini çeksin ve devlet işlerini her yönüyle Terken Ha-

²⁵ Üçok, aynı yer.

²⁶ Üçok, aynı yer; Mernissi, age., s. 73.

²⁷ Mernissi, aynı yer; Taşağıl, aynı yer.

tun'a devretsin". Kutluk Hatun'un geri dönmesinden sonra, Haccac hükümeti yeniden ele geçirmek amacıyla gizlice Ögeday Han'ın oğullarının yanına gitti. Buna karşılık Kutluk Hatun da, Abaka Han'ın katına bir adam yollayıp durumu bildirdi. Abaka buna son derece kızdığında, Haccac'ın yakalanıp orduya getirilmesini emreden bir ferman yazdı. Haccac bunu haber aldı ve elçiler gelmeden önce Sistan'a gitti. Aradan altı ay geçti. Abaka Han'ın buralara hücum etmeye hazırlandığı haberini alınca Delhi'ye kaçtı ve orada on yıl bir köşkte tutuklu kaldı. Yalnız her hafta saltanat sarayına bir kere giderdi. Sultan Celalü'd-din Ebu'l Muzafer Halci, Hindistan'da hükümdar olunca, ona Kirman topraklarına yeniden sahip olabilmesi için yardım etti; tantanalı bir şekilde savaş hazırlığı yaptırdı. Ayrıca saltanat alametlerinden olan çetr, tabl, kus ve bayraklar verip saltanat töreni yaptırdı. Böylece Kirman'a doğru sefere giden Haccac, Bekr denilen yere gelince hastalandı ve 690/1291 yılının Zilhicce ayının bir Perşembe gecesi öldü²⁸. Öztuna, Haccac'ın otuz yedi yaşında öldüğünü bildirir²⁹.

Böylece Kutluk Hatun, önündeki engellerden birisini İlhanlılar'dan sağladığı güç sayesinde ortadan kaldırmış oldu. Ancak Haccac'ın ortadan kalkmış olması Kutluk Hatun'u sadece bir müddet rahatlatıyordu. Daha sonra karşısına yeni bir tehlike olarak Haccac'ın kardeşi yani Kutluk Hatun'un diğer üvey oğlu olan Celalü'd-din Soyurgatmış ortaya çıkacaktır. Kutluk Hatun'un tarih sahnesine çıktığı dönem, kocası Sultan Kutbüddin'in ölümü olmasına rağmen asıl yıldızının parladığı dönem Abaka Han'ı kendine damat edindiği İlhanlı Devleti'nin desteğini kazandığı dönemdir. Kutluk Hatun, Sultan Haccac tehlikesinden damadı Abaka Han'ın desteğiyle kurtulmuş olsa da bu destek sürekli olmamıştır. Abaka Han'ın ölümüyle İlhanlılar'dan sağlanılan destek sona erecektir.

Terken Hatun'un Celalü'd-din Soyurgatmış'a Karşı Verdiği Amansız Mücadele ve Soyurgatmış'ın Sultanlığı

Sultan Haccac üvey annesi Kutluk Hatun'un tahrikleri sonucu harekete geçen Abaka Han'dan kaçarken bu durum saltanat üzerinde tek hâkim güç olmayı arzulayan Kutluk Hatun'un işine yaramıştır. Sultan Haccac'ın Delhi'de bulunduğu sıralarda tam bağımsız olarak on iki yıl Kirman'da hüküm sürmüştür. Bu dönemde, Haccac'ın diğer kardeşi Celalü'd-din Soyurgatmış saltanatı ele geçirmek amacıyla üvey annesiyle amansız bir mücadele içerisine girmiştir.

Muhtemelen Celalü'd-din Soyurgatmış, kardeşi Haccac'ın hazin sonunu görmüş ve bundan ders çıkararak, başlangıçta İlhanlı Devletiyle iyi geçinme yoluna gitmiştir. Böylece Abaka Han'ın ordusu hizmetine girmiş ve kardeşinin has emlakına sahip olmuştur. Ayrıca Ona av emirliği ve bazı askeri emirlikler de verilmiş fakat hükümdarlık yetkisi verilmemiştir. Böylelikle Soyurgatmış, Abaka Han'ın

²⁸ Mernissi, age., s. 74-75; Taşağıl, aynı yer.

²⁹ Öztuna, aynı yer.

hizmetine girmekle onun tepkisini önlemeye çalışmıştır. Fakat ona hükümdarlık yetkisi verilmediği halde Kutluk Hatun'un saltanat işlerine karışmaya hatta onun adının yanı sıra kendi adını da hutbede okutmaya ve itaatsizlik etmeye başlamıştır. Bir yandan da Kirman'ın ileri gelenlerinden, fesat çıkarmakla ün almış Mui-züddin Melikşah, isyancı Şah Melik, Emir Tulak ve diğer şahıslar Kutluk Hatun'un tabiiyetinden çıkarak, Soyurgatmış'ın emrine girdiler. Soyurgatmış'ın taşkınlıkları artınca Kutluk Hatun, Haccac meselesinde olduğu gibi kızı Padişah Hatun aracılığıyla Abaka Han'dan yardım istedi. Abaka Han'dan yardım gecikmemiştir. Onun yarlığı hükmüne göre Soyurgatmış'ın Kirman hükümetine, kardeşinden intikal eden av emirliği ve şahsi hassı da dâhil, hiçbir şekilde müdahalesi kalmayacaktı³⁰. Böylece Abaka Han, hemen olaya müdahale etmiş, Haccac'dan kalan tüm yetkiler Soyurgatmış'ın elinden alınmıştır. Ancak Soyurgatmış olayı Haccac olayından son derece farklıdır. Zira biz olayların gelişimine baktığımızda Soyurgatmış'ın kardeşi Haccac gibi hareket etmediğini ve daha akıllıca davrandığını görüyoruz. Abaka Hanla ilişkilerine önem veren Soyurgatmış, tüm yetkileri elinden alınmış olmasına karşın Abaka Han'a olan bağlılığından asla taviz vermemiş ve ona olan bağlılığını bir şekilde ispatlamıştır.

"680/1282 yılı sonunda Abaka'nın öldüğü haberi geldi, yerine Ahmet Teküdar geçti. Kutluk Hatun ise Kirman'da damadı için o güne kadar görülmemiş bir ihtişamda matem merasimi yaptırdı. Daha Abaka Han zamanında, Sultan Ahmet ile Soyurgatmış'ı birbirlerine bağlayan eski bir dostluk bağı vardı. Öyleki Ahmet'in annesi Kutay (veya Kutı) Hatun'un, Soyurgatmış'a Kirman Sultanlığı verdirmek ve Kutluk Hatun'un azlini sağlamak yolunda, oğlu Ahmet Han üzerinde büyük bir rolü olmuştur"³¹.

Abaka Han'ın ölümünden sonra Kutluk Hatun'un işleri tersine dönmeye başlamış, Ahmet Teküdar'ın iktidara geçmesiyle Soyurgatmış büyük avantajlar elde etmiştir.

"Gerçekten de Celalü'd-din Soyurgatmış, ordudan başarı elde etmiş olarak yola çıktı. Siyehkuh (Karabağ) denilen yere geldiği sırada orduya gitmekte olan Kutluk Hatunla karşılaştı; kızı Padişah Hatun da yanındaydı. Soyurgatmış, Ahmet Han'dan elde ettiği yarlığı hemen oracıkta hiçbir giriş yapmadan okudu. Yıllardan beri Kirman sınırları içinde tam bir bağımsızlık ve düzen içinde hüküm sürmeye alışmış bulunan Kutluk Hatun, yol üstünde aldığı bu kesin haberden o kadar üzüntü duydu ki, kendini kaybetti, bayıldı. Sultan Soyurgatmış, Hatun'un yanında bulunan Kirman emirlerine ve beylerine kendisiyle birlik olmalarını ve Kutluk Hatun'dan ayrılıp beraberce Kirman'a gelmelerini teklif etti. Bu çağrını alan emirler yeni hükümdara uydular ve Kirman'a döndüler"³².

³⁰ Üçok, age., s. 116; Mernissi, age., s. 75; Taşağıl, aynı yer.

³¹ Mernissi, age., s. 76.

³² Mernissi, aynı yer; Taşağıl, aynı yer.

Böylece Soyurgatmış, üvey annesi Kutluk Hatun karşısında büyük bir başarı elde etmiş Kirman'ın tek hâkimi olmuştur. Hatta o bununla da yetinmemiş, Kutluk Hatun'u bir tehdit olmaktan çıkarabilmek ve etkisiz hale getirebilmek için onun nüfuzunu da elde etmeye çalışmıştır. O, bu çabasında da büyük oranda başarılı olmuştur. Ancak o kadar geniş bir nüfuzla sahip ve döneme damgasını vurmuş olan bir Hatun'u yalnız bırakmak hiç de kolay olmamıştır.

"681/1282 yılının Rebiülevvel ayında Kirman'da tahtına oturmuş olan Sultan Soyurgatmış, için yeni intikam planları hazırlanmıştır. Kötü huyluluğu ile tanınmış olan Muizzüddin Melikşah, Sultan'dan intikam almaya hazırlandı. Kurç Melik, Muizzüddin'in hazırlamakta olduğu fesat ateşini söndürüp halkı rahat ve huzur içinde bulundurmaya amacı uğrunda çalıştı. Ama yine de bazı ümeranın Soyurgatmış'ı öldürtüp yerine Kutluk Hatun'un torunu Süyük Şah'ı tahta geçirmek arzularını önleyemedi. Süyük Şah, bu sırrı vaktinden önce öğrenince, ne olur ne olmaz diye hemen dayısı Sultan Soyurgatmış'a durumu anlattı. O da, ümeranın ileri gelenlerini toplayıp açık bir meydanda muhakeme ettirdikten sonra, suçlarını itiraf edenleri kılıçtan geçirtti"³³.

Böylece Sultan Soyurgatmış, kendisine muhalif olanları ortadan kaldırmış ve saltanatını güçlendirmiştir. Akıllı bir politika izleyerek o döneme damgasını vurmuş olan ve karşısında hiçbir engel tanımayan üvey annesi Kutluk Hatun'u verdiği amansız mücadeleler sonucunda ortadan kaldırmıştır. Onun en akıllı hareketi daha önce de belirttiğimiz gibi İlhanlılarla olan bağı koparmayı ve onlarla iyi ilişkiler kurmaya özen göstermiş olmasıydı. Zira Sultan Soyurgatmış, Kutluk Hatun'un iyi ilişkiler kurma politikasını yakından takip etmiş ve onun bu konuda ne kadar başarılı olduğunu anlamıştır. Kısaca Sultan Soyurgatmış, üvey annesi Kutluk Hatun'u kendi politikasıyla yenilgiye uğratmıştır.

Terken Hatun'un Ölümü

"Sultan Soyurgatmış'tan ayrıldıktan sonra Kutluk Hatun, doğruca Ahmet Han'a geldi. Beraberinde birçok değerli hediyelerde getirmişti. Sahib-i Divan Şemsüddin Güveyni, ona hürmet olsun diye ayağa kalktı. Kutluk Hatun kızları Bibi Türkan ve Padişah Hatun'u da beraberinde getirmişti. Kirman'ın önemli kişilerinden Hoca Zahirüddin Yemin ül-Mülk ve Tacüddin Satılmış, Sultan Soyurgatmış'a tabii olmayıp Kutluk Hatun'un hizmetinde kalmayı tercih etmişlerdi. Kutluk Hatun bu ziyaretinde, orduda çok saygı gördü ve yarlıg hükmü şu yolda yazıldı: "Sultan Soyurgatmış ve Terken Hatun, Kutluk (Karahıtay) Devleti'ni eşit haklarla idare etsinler". Han tarafından verilen bu yazılı emir, Han'ın annesi Kuti Hatun ve Soğuncak Noyan tarafından hiç hoş karşılanmadığından, bunlar Ahmet Han'a "Eğer bu yarlıg hükmünü yerine getirirsen, o zaman Soyurgatmış senden nefret eder, Horasan'a Argun Oğul'un yanına gidip onunla birleşir. Daha iyisi Terken

³³ Memissi, age., 76-77.

Hatun, bu kış burada kalsın; yazın Soyurgatmış da gelince, ikisinin huzurunda bu iş halledilsin” diye beyanda bulundular. Bu sebeple Kutluk Hatun, o kışı Zemistan (veya Berdaa) da geçirdi. Sahib-i Divan Şemsüddin tarafından pek çok ikram ve iltifat gördü. Yaz gelince Tebriz tarafından Çerendab’a gitti. Fakat az zaman sonra, kederinden hastalanıp öldü (681/1282–3)”³⁴.

Soyurgatmış zamanında Ahmet Han ile kurduğu dostane ilişkilerin büyük faydasını görmüş bu vasıtayla önündeki en büyük engel olan üvey annesi Kutluk Hatun’dan kurtulmuş oldu. Kutluk Hatun’un ölümüyle bütün engeller ortadan kalkmamış, zamanında erkek gibi yetiştirdiği ve çeşitli devletlerle siyasi evlilikler yaptırdığı kızları ve özellikle Padişah Hatun, annesinin izinden giderek tahtın tek hâkimi olmak için mücadele etmiştir.

“Kutluk Hatun’un kızı Bibi Türkan (Terken) bu sırada orduda idi; hemen Çerendab’a geldi. Padişah Hatun da Kirman’a doğru yola çıktı. Annesinin cesedini Bibi Türkan, Kirman’a getirdi. Sultan Soyurgatmış ve Kirman büyükleri onu karşılayıp, Bibi Türkan’a başsağlığı dilediler. Kutluk Hatun’u da şehrin en güzel yerindeki medresenin kümbetine gömdüler”³⁵. Öztuna, Kutluk Hatun’un Kirman’da Kubbe-i Sebz’de gömülü olduğunu kaydeder³⁶.

Kutluk Hatun 655/1257 yılından yarlıg hükmü çıkıncaya kadar naibelik edip, Haccac’ın Kirman’ı terk etmesinden 681/1282–3 yılına kadar yirmi beş yıl Kirman tahtında sultanlık etmiş, tarihin kaydettiği nadir kadınlardan biri olmuştur. Onun zamanında Kutluk Devleti parlak bir dönem yaşamış, âlimler, halk onun tarafından himaye edilmiştir. Buna karşın tahtta tek söz sahibi olabilmek için verdiği amansız mücadeleleri, hatta bu uğurda yaptığı siyasi ve bu yolla devletlerle oluşturduğu ittifakları bir o kadar Kutluk Devleti’ni zayıflatmıştır. Onun ölümünden sonra bu çizgiyi devam ettirmeyi hedefleyen kızları devleti iyice içinden çıkılmaz bir hale düşürmüştür.

SONUÇ

Türk-İslam devletlerinde siyasi mekanizma birtakım politikalar üzerine kurulmuştur. Bu politikalardan belki de en önemlisi zaman içerisinde bir gelenek haline gelmiş olan siyasi evlilik politikasıdır. Çalışmamızı oluşturan Kutluhan Hanedanlığı bahsettiğimiz devletler gibi siyasi evlilik temeli üzerine kurulmuştur. Gerek Kutluhan Hanedanı’nın kurucusu Barak’ın dış ilişkileri geliştirmek, dolaşısıyla yeni kurduğu devletini güçlendirmek gayesi ile gerçekleştirdiği siyasi evlilikler ve gerekse Kutluk Terken Hatun’un gücünü arttırmak, siyasi yalnızlıktan kurtulmak uğruna takip ettiği bu politika ile hanedanlığın varlığı sağlanmıştır.

Dönemin şartları gereği devletlerin sosyo-siyasal yapısının çeşitli politikaların oluşumunda etkili olduğu kanaatindeyiz. Özellikle önce Barak sonra da Kutbüd-

³⁴ Mernissi, age., s. 77; Taşağıl, aynı yer.

³⁵ Mernissi, age., s. 78.

³⁶ Öztuna, aynı yer.

din Muhammed'in ölümü ile meydana gelen taht kavgalarından bir hayli sarsılan hanedanlık, kurtuluşu Kutluk Terken Hatun'da aramıştır. Böylece hiçbir mücadele vermeden iktidara geçen Terken Hatun, terkenliğin getirdiği vasıflar ile hanedanlık üzerinde tek hâkim güç olmayı amaçlamıştır. Bu amaç uğruna türlü ittifaklar içerisine girmekten, tamamen siyasi gayeler için özenle yetiştirdiği kızlarını çeşitli evliliklere yönlendirmekten asla çekinmemiştir. O, bu vasıtayla dönemin en güçlü devleti Moğollar'ın desteğini büyük ölçüde sağladığı gibi kendi iktidarlığı dışında kızları vasıtasıyla da uzun bir süre hanedanlıkta kadın egemenliğini sağlamış oldu. Gerçekten de yirmi beş yıl gibi bir zaman sürecinde kadın iktidarlığının oluşturulduğu Kirman'da zaman zaman sorunlar yaşansa da hanedanlık en refah dönemini büyük ölçüde onun zamanında yaşamış, Kirman'ın büyük sorunları bu dönemde çözülmüştür. Tarihin kaydettiği nadir kadınlardan olan Kutluk Terken Hatun, yaradılışından gelen güçlü idareci vasfı, olaylar karşısındaki soğukkanlı tavrı ve takip ettiği akılcı politikaları ile adından söz ettirmiştir.

KAYNAKÇA

- Alaaddin Ata Melik Cüveyni, Tarih-i Cihangüşa, (çev: Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1998.
- Büchner, V. F., "Sistan", İA, C. 10, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., Eskişehir 2001, s. 715-721.
- Hunkan, Ömer Soner, "Ortaçağda Kadın", Türk Hakanlığı'nda (Karahanlılar) Kadın, (Ed: Altan Çetin), Lotus Yay, Ankara Mart 2011, s. 375-394.
- Köymen, Mehmet Altay, Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi (Alp Arslan ve Zamanı), III, 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 2001.
- Mernissi, Fatima, Hanım Sultanlar (İslam Devletlerinde Kadın Hükümdarlar), (çev. M. Ali Kayabol/ Filiz Nayır), Birinci Baskı, İstanbul 1992.
- Öztuna, Yılmaz, "Kutluğ-Hanlar veya Kirman Karahıtayları", Türk Ansiklopedisi, XXII, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., Ankara 1975, s. 392.
- Spuler, Berthold, İran Moğolları Tarihi, (çev. Cemal Köprülü), Ankara Türk Tarih Kurumu Yay., 1987.
- Taşağıl, Ahmed, "Kutluğhanlılar", DİA, 26, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2002, s.492-494.
- Üçök, Bahriye, İslam Devletlerinde Kadın Hükümdarlar, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1965.